Vedlegg 3 sak 3
Møtedato: 29.08.08

Sammendrag av forslag til tverrfakultært satsingsområde (27/8-08)

Levekår, miljø og helse i utviklingsland

Etter andre verdenskrig har verden opplevd en rask globalisering og økonomisk vekst som har forbedret levekårene til majoriteten av befolkningen, men samtidig etterlatt en betydelig minoritet i ekstrem fattigdom, hovedsakelig i utviklingsland. Det foreslåtte tverrfakultære satsningsområdet søker å produsere ny kunnskap som kan bidra til økt forståelse av endringsprosessene. Det tar sikte på å belyse kompleksiteten og mangfoldet i samspillet mellom det globale og det lokale med fokus på sammenhengen mellom levekår, miljø og helse.

Tre undertema er prioritert innenfor den brede tematiske rammen:

1. **Miljø og livsbetingelser** (Fokus på miljøutfordringer relatert til skog, vann og energiressurser)
2. **Global helse** (Fokus på kroniske sykdommer, livsstil og miljø; mental helse, katastrofer og konflikt; infeksjonssykdommer i en globalisert verden: AIDS og tuberkulose; kvinner og barns helse i et fattigdomsperspektiv)
3. **Styresett, menneskerettigheter og konflikt** (Fokus på globalt, nasjonalt og lokalt styresett; menneskerettigheter og utvikling; menneskerettigheter, konflikt og fred).

Det foreslåtte forskningsområdet tar sikte på å drive kritisk og policy-relevant forskning som søker å utfordre dominerende verdier og perspektiver og samtidig peke på løsninger på viktige samfunnsproblemer. Det er per definisjon internasjonalt, både når det gjelder geografisk fokus (Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa), forskningssamarbeid og publisering.

Senter for utvikling og miljø (SUM) har spilt inn dette temaet. Følgende miljøer vil være sentrale samarbeidspartnere: Institutt for allmenn og samfunnsmedisin (Medfak), Institutt for psykiatri (Medfak), Norsk senter for menneskerettigheter (JUS), Avdeling for kvinnerett/Institutt for offentlig rett (JUS), Institutt for psykologi (SV), Institutt for statsvitenskap (SV), Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (SV), Sosialantropologisk institutt (SV) og Institutt for informatikk (Matnat). I tillegg kommer tre SFFer: ESOP (SV), CEES (Matnat) og CSMN (HF).

Det foreslåtte satsingsområdet omfatter forskningsmiljø og forskere med dokumentert høy forskningsaktivitet, entusiasme og engasjement. En god del av den u-landsrelaterte forskningen ved UiO er tverrfaglig og omfatter allerede samarbeid på tvers av faggrenser og i en del tilfeller også fakultetsgrenser. Den foreslåtte satsingen vil dermed bidra til å utvide og konsolidere et allerede eksisterende tverrfakultært forskningsfelt og styrke UiOs posisjon innen u-landsrelatert forskning både nasjonalt og internasjonalt.

UiO har generelt en solid kompetanse innen u-landsrelatert forskning. Dette gjelder både bredden og dybden av spisskompetanse i flere fag. UiO har dessuten landets mest solide regionalkompetanse på Afrika, Asia og Latin-Amerika. Dette har bl.a. medført at UiO har fått koordineringsansvar for nasjonale nettverk både for Latin-Amerika, Asia og Tibet. Med flere tunge forskningsmiljøer vil en satsing på dette feltet gi økte muligheter til å organisere og utvikle forskning på tvers av faglige og fakultære grenser og dermed kunne gi viktige bidrag til den internasjonale fagdebatten, så vel som til samfunnsdebatten. Tverrfaglig/tverrfakultær forankring kan være et bidrag i seg selv, gitt at forskningen internasjonalt (som i Norge) preges av atskilte arenaer der naturvitere, jurister, samfunnsforskere og humanister gjerne debatterer hver for seg.

Økt fokus på utviklings- og miljøtematikk på den offentlige agenda, i tillegg til forsøk på en nærere politisk kobling mellom miljø og bistandsspørsmål gjennom utnevnelsen av en felles minister for både miljø og bistand, åpner for nye finansieringsmuligheter og økt aktivitet på dette feltet. Behovet for kunnskap og kompetanse på levekår, miljø og helse i utviklingsland er stort og komplekst og krever innsats av et omfang som må involvere forskere fra flere fag/disipliner, både innenfor humsam-

disipliner og mellom mednat- og humsam-disipliner. Med utgangspunkt i en solid kunnskapsbase på dette feltet, står UiO godt rustet til å møte denne utfordringen.

En tverrfakultær satsing på u-landsforskning vil innebære potensiell fornyelse og nye former for samarbeid på tvers av fakulteter så vel som internasjonalt, (for eksempel gjennom tverrfakultære forskerskoler og tverrfakultære forskningsprosjekter). Den vil også kunne generere resultater som er viktige for Norges utenriks- og utviklingspolitikk og bistandsforvaltning.

For at den tverrfaglige satsingen skal lykkes er det nødvendig å avsette midler til å ansette en fagperson som kan virke som koordinator og inspirator for området, samt noen som tar seg av de administrative støttefunksjonene. I tillegg bør det finnes såpenger til å organisere seminar/konferanser og ikke minst til å planlegge prosjektsøknader med sikte på ekstern finansiering.

Forslag til tverrfakultært satsingsområde (27/8-08)

Levekår, miljø og helse i utviklingsland

I. Definisjon og faglig avgrensing

Etter andre verdenskrig har verden opplevd en rask globalisering og økonomisk vekst som har forbedret levekårene til majoriteten av befolkningen, men samtidig etterlatt en betydelig minoritet i ekstrem fattigdom, hovedsakelig i utviklingsland. Konsekvensene av de raske endringene varierer imidlertid mellom ulike land, så vel som innenfor de enkelte lands grenser. Det foreslåtte tverrfakultære satsningsområdet søker å produsere ny kunnskap som kan bidra til økt forståelse av endringsprosessene. Det tar sikte på å belyse kompleksiteten og mangfoldet i samspillet mellom det globale og det lokale med fokus på sammenhengen mellom levekår, miljø og helse.

Miljøendringer representerer noen av de viktigste utfordringer verden nå står overfor og utviklingslandene er særlig sårbare overfor disse. Så vel flom og tørke som avskoging og erosjon rammer fattige land hardest. Ofte er miljøendringene forbundet med ressursknapphet som igjen kan føre til økt sosial uro, konflikt og krig. Men samtidig finner vi også en rekke eksempler på nye kreative tilpasningsstrategier. Miljøendringer påvirker den menneskelige helse på ulike måter og i varierende grad og kompleksitet. Sykdommer som malaria og dengue sprer seg til områder de ikke har vært før, som en følge av endringer mht. fuktighet og varme. Andre smittsomme sykdommer sprer seg gjennom mat og vann. De har også effekt på den lokale matproduksjonen. Over halvparten av verdens befolkning bor nå i byer på over 20 000 innbyggere. Urbaniseringen fører til endring i livsstil og konsummønster som igjen har innflytelse på miljø og helse. I mange byer i utviklingsland er det knapphet på rent vann og luftforurensing et betydelig helseproblem. Det samme gjelder avfallshåndtering. Endringer i kosthold og røykevaner fører til økning av visse livsstilssykdommer som diabetes, hjerte-karsykdommer og lungekreft. Samtidig representerer urbaniseringen nye muligheter for utdanning, arbeid og sosial mobilitet.

Mens mange får øket bevegelsesfrihet og kan reise på kryss og tvers i verden, blir andre tvangsforflyttet etter krig og katastrofer. Migrasjon er trekk i samtiden som skaper nye minoritetsgrupper. Motivene for å flytte på seg er mangfoldige og varierte. For å forstå denne verden i forandring, er vi avhengige av både globale og lokal forståelsesmåter, av både minoritets- og majoritetskulturer, og vi må ha mulighet til å se dem i sammenheng. Mer forskningsbasert kunnskap er en nødvendig del av en slik prosess.

Til tross for omfattende forsøk på å redusere verdens fattigdom gjennom ulike utviklingsstrategier, lever fremledes mer enn én milliard mennesker i ekstrem fattigdom. Parallelt med fattigdommen ser vi fremveksten av økt ulikhet, ikke bare mellom Vesten og resten, men også internt i utviklingslandene. Brasil, India og Kina er illustrerende eksempler på at økonomisk vekst ikke reduserer fattigdom. Det oppstår nye former for sosial eksklusjon og marginalisering og ulik tilgang på kunnskap, tjenester og muligheter for selvbestemmelse.

Fattigdomsbekjempelse er nå et hovedmål for de fleste regjeringer i utviklingsland, samtidig som det står høyt på agendaen til donorland og multilaterale institusjoner som Verdensbanken og FN-organisasjoner. Den tverrfakultære satsingen tar sikte på kritisk å analysere ulike årsaker til og dimensjoner av fattigdom og ulikhet i land i Afrika, Asia og Latin-Amerika. I den senere tid har konvensjonelle utviklingsstrategier med et fokus på økonomisk vekst blitt kritisert for i liten grad å bidra til fattigdomsreduksjon. En menneskerettighetsbasert tilnærming som blant annet søker å bekjempe fattigdom ved å "bemyndige" de fattige, er i økende grad i fokus både blant akademikere og nasjonale og internasjonale bistandsaktører. Tanken bak denne er at respekt for de internasjonale menneskerettighetene kan fremme utvikling, både som et overordnet rammeverk som kan sikre menneskenes verdi og velstand, og som redskap for å fremme og kreve ulike typer rettigheter. I studiet av utviklingsland, spesielt der hvor demokratiske normer og verdier, så vel som prinsippet om en rettsstat har en lang vei å gå, representerer en rettighetsbasert tilnærming et potensial både for akademisk forskning og policy-utforming.

Betydningen av fordeling og godt styresett - både lokalt og globalt - står sentralt i utviklingsdebatten. Det er en økende forståelse for at det multilaterale systemet (FN organisasjoner og multilaterale finansinstitusjoner som Det internasjonale pengefondet, Verdensbanken og regionale utviklingsbanker) som ble etablert i etterkrigstiden har store svakheter i dagens situasjon som kjennetegnes av endring i pengestrømmer og økonomiske strukturer, endrede maktforhold, nye fattigdomsutfordringer og miljøproblemer av en annen dimensjon enn tidligere erkjent. Samtidig etableres ambisiøse former for samarbeid mellom stater, og nye samarbeidsformer mellom næringslivsaktører, ikke-statlige organisasjoner, innflytesesrike enkeltpersoner og grupper av stater som medfører nye former for styring på det globale nivå. Den tverrfakultære satsningen ønsker å bidra med ny kunnskap om disse prosessene.

Selv om fokus for forskningen er problemorientert, betyr ikke det at den er etterspørselstyrt, at den utelukkende responderer på behov innen politikk og bistandsforvaltning. Norge ønsker å spille en fremtredende rolle i utviklingen i Sør, noe som blant annet reflekteres gjennom gradvis økning i bistandsbevilgninger, etiske retningslinjer for bruk av oljefondet og en rekke fredsinitiativ. Behovet for kunnskap og kompetanse på dette feltet er økende. UiO, som landets største universitet med en betydelig kompetanse på utviklingsland, kan spille en langt viktigere rolle enn i dag.

Et viktig mål for forskningsområdet er å produsere kritisk, uavhengig forskning og utvikle teorier og begreper relatert til utvikling og fattigdomsreduksjon. Miljøendringene, særlig trusselen om global oppvarming, endringer i bosetningsmønstre grunnet økt migrasjon og urbanisering, nye sykdomsmønstre og endringer i styresett, tegner nå et nytt risikobilde som begrunner det internasjonale samfunns policy for global utvikling. Nye spørsmål reiser seg og det blir hevdet at vi nå trenger helt nye begreper for forståelse, og nye former for intervensjon. Tverrfaglig forskning som integrerer perspektiver fra hum-sam- og naturvitenskapene er helt nødvendig for å belyse endringene så vel som de implikasjoner disse endringene har for menneskers levekår.

UiO utmerker seg på flere måter i forhold til dette omfattende forskningsområdet. Universitetet har samlet sett en betydelig kompetanse på ulandsrelatert forskning. I tillegg til noen sterke miljøer på SUM, Medfak, JUS, Matnat og SV finnes det en rekke mindre grupper og enkeltforskere ved alle fakultet som arbeider systematisk med empiri fra utviklingsland (til

sammen ca. 250 forskere). I tillegg til at disse produserer forskningsresultater av høy kvalitet, bidrar de til internasjonalisering gjennom sitt samarbeid med forskere og forskningsinstitusjoner i utviklingsland og gjennom publisering i internasjonale tidsskrifter. Som gruppe dekker disse forskerne de fleste av de faglige tilnærminger som dagens komplekse utviklingsforskning krever. I dette landskapet vil det ikke bare være urealistisk å basere seg på en felles og enhetlig analytisk ramme, selv om dette har vist seg å bli resultatet av flere tverrfakultære samarbeidsprosjekter som allerede er i gang, det vil heller ikke være nyttig. Det som forener ulandsforskerne er en felles forståelse for noen sentrale utfordringer og ønsket om å produsere ny kunnskap som kan bidra til fattigdomsreduksjon, bærekraftig utvikling og realisering av menneskerettigheter. Gjennom blant annet en satsning på en bedre strategisk samordning av ressursbruk og nye møteplasser har en tverrfaglig satsing på dette feltet et stort potensial for synergigevinst.

Tre undertema er prioritert innenfor den brede tematiske rammen:

1. Miljø og livsbetingelser
2. Global helse
3. Styresett, menneskerettigheter og konflikt

I valg av undertema er det flere hensyn som har vært lagt til grunn: Kompetanse og forskningsinteresser i sentrale forskningsmiljøer på feltet, behov for fornyelse både av teoretiske tilnærminger og policy-tiltak på et felt i sterk endring, samfunnsmessig relevans for de land og regioner som er fokus for forskningen, samt økende relevans for norsk utenriks- og bistandspolitikk og dermed muligheter for økt ekstern finansiering. Etterspørselen etter uavhengig forskning på dette feltet er økende og det vil føre til at UiO vil stå i en gunstigere situasjon i konkurransen om eksterne forskningsmidler.

De tre temaområdene som beskrives i noe større detalj nedenfor egner seg spesielt for tverrfaglig samarbeid, men ettersom det også er nære koblinger mellom de forskjellige undertemaene er det ønskelig å fremme forskning og samarbeid på tvers.

1. Miljø og livsbetingelser

Utviklingen i første halvdel av det 20de århundre var basert på en antagelse om at miljøet både representerte en ubegrenset ressurs og en ubegrenset avfallsbinge for dens biprodukter. Erfaringene fra den siste del av århundret har vist at denne antagelsen var drastisk feil. Viktige ressursgrunnlag som skogsbaserte økosystemer, vann og energi har blitt merkbart utarmet, samtidig som forurensning og avfallsprodukter både fra produksjon og forbruk har bidratt til miljøproblemer.

Disse problemene påvirker så å si alles liv, men har hatt særlig alvorlige følger for livsgrunnlaget for fattige og marginaliserte befolkningsgrupper, særlig i utviklingsland. For eksempel har fattige på landsbygda har fått begrenset sin tilgang til naturressurser, mens de fattige i byene lider av med økt vann- og luftforurensning. Vi skal gi eksempler på miljøutfordringer relatert til skog, vann og energiressurser, som truer både miljøet og menneskers levekår.

Skog

En betydelig del av verdens befolkning baserer sitt livsgrunnlag på det vi kan kalle biomasseøkonomi, basert på bruk av skogressurser og selvforsyningsjordbruk. I India, Kina og Latin-Amerika, for eksempel, har ny kommersiell virksomhet som gruvedrift, vannkraftutbygging og hogst medført store inngrep tradisjonelle ressursbaser for

selvforsyningsjordbruk, husdyrhold, vannforsyning og biomasse. Det samme gjelder etablering av nasjonalparker og dyrevernområder. Disse truslene mot folks livsgrunnlag fører ofte til rettighetskonflikter, sosial uro og til og med væpnet konflikt. De samme skogene som er rike på naturressurser blir i økende grad sett på, ikke i første rekke som menneskelig habitat, men som reserveområder for biodiversitet og for globale opptak av klimagasser. Konfliktene mellom lokale, nasjonale og globale interesser genererer viktige akademiske debatter om globale diskurser og lokal praksis, om vitenskapelig versus lokalbefolkningers kunnskap med hensyn til miljøvern, og om konflikten mellom statens/ allmennhetens og lokale- og/eller urbefolkningsrettigheter.

Vann
Mangel på tilgang på rent vann utgjør en av de alvorligste trusler mot fattigfolks levekår. Vannrelaterte sykdommer, som for eksempel dysenteri, forårsaker alvorlig sykdom og død, spesielt blant barn under fem år. I tillegg er vann dyrt, og i mange rurale områder i Afrika og Asia bruker kvinner inntil fem timer om dagen på vannbæring, mens de i urbane strøk må kjøpe vann til høye priser. I likhet med de andre naturressursene har vanntilgangen blitt redusert, både med hensyn til kvantitet og kvalitet. I mange utviklingsland har økt urban etterspørsel etter vann ført til betydelig nedgang i vanntilførselen på landsbygda. I tillegg kommer vannforurensning forårsaket av økt bruk av kunstgjødsel og plantevernmidler så vel som av avfall fra industri og husholdninger. Til tross for at vann og sanitær i flere tiår har hatt en viktig plass på bistandsagendaen, har man oppnådd relativt lite når det gjelder å løse de omfattende problemene vi nå har omtalt.

Energi
Energi er avgjørende for utvikling, samtidig som energibruk er forbundet med økende sosial og miljømessige kostnader. Det finnes knapt et eneste sted i verden hvor produksjon og konsum av energi ikke representerer en belastning for lokalmiljøet. På et aggregert nivå er det velkjent at økende etterspørsel etter energi utgjør en av de største miljøtruslene globalt og at konsekvensene av miljøtruslene vil ramme land i Afrika og Asia hardest. I mange utviklingsland må de fattige konkurrere om energiressursene med voksende middelklasser. Mens elitene og middelklassene produserer mer enn sin andel av energirelatert forurensning, er alle, inkludert de fattige, underlagt miljømessige konsekvenser slik som forurensning og tvungen migrasjon forårsaket av store energiprosjekter som dammer og kraftverk.

Disse tre sektorene illustrerer det komplekse forholdet mellom miljø og levekår, noe som igjen representerer en stor utfordring for forskere som er opptatt av å kombinere fattigdomsreduksjon med bevaring av miljøet. Samarbeid mellom naturvitere, samfunnsvitere og helseforskere er nødvendig for å belyse spørsmål som: Hvordan kan de fattiges energibehov bli tilfredsstilt i lys av den stigende etterspørsel fra industri og elitekonsum? Hvordan kan fattige og marginaliserte befolkninger bevare sin tilgang til de skogressurser som er nødvendig for deres overlevelse? Hvilke tiltak må til for å beskytte vannressursene samtidig som man imøtekommer etterspørselen fra økonomisk produktive sektorer? Slike policy-orienterte spørsmål genererer også behov for mer grunnforskning og kritisk forskning om grunnleggende spørsmål, som forholdet mellom natur og samfunn, mellom individ og samfunn, som står sentralt som grunnforskningstema i flere samfunnsvitenskapelige og humanistiske disipliner, og de kan bidra i analyser av sårbarhet, politikkutforming, forbruksendring, katastrofehåndtering og utvikling.

2. Global helse

Globaliserings- og urbaniseringsprosessene fører til endringer i levekår, livsstil og miljø som igjen får konsekvenser for sykdomsmønster i befolkninger og for helsetjenestens evne til å takle helseutfordringene. Det er særlig fire områder som egner seg for tverrfakultært samarbeid og hvor UiO allerede er tungt inne i forskningen.

Kroniske sykdommer, livsstil og miljø

Forekomsten av type 2 diabetes, fedme og hjerte-karsykdommer i utviklingsland er økende. Delvis skyldes dette økonomisk vekst i disse landene, men også en vridning mot et mer vestlig kosthold og relativt billige råvarepriser på fett og sukker på verdensmarkedet. I tillegg innebærer den økende urbaniseringen av disse landene en reduksjon av fysisk aktivitet i befolkningen som igjen forårsaker ytterligere sykdom. Fattige mennesker som har vært underernærte tidlig i livet har spesielt stor risiko for disse sykdommene.
Produksjonsforhold, miljøfaktorer og klimaendringer har konsekvenser for livsvilkår, enten det gjelder bo- og arbeidsforhold, matvaresikkerhet, tilgang til rent vann og luft. Mange av disse miljøfaktorene bidrar også til andre kroniske helseproblemer som astma, infertilitet og kreft. Forskningen på dette området fokuserer på de demografiske, sosiale, økonomiske, miljømessige og kulturelle faktorene og prosessene som bidrar til sykdom, på behov og rettighetsproblematikk, samt på mulige helsefremmende forebyggende tiltak på nasjonalt og lokalt nivå.

Mental helse, katastrofer og konflikt

Innenfor global helseforskning er det en økende erkjennelse av at mental helse er en sentral dimensjon i arbeidet med å forstå og forholde seg til de komplekse helsemessige følgene av miljøkatastrofer, krig og organisert vold. Imidlertid vil utforskningen av disse følgene vanligvis også måtte skje i samarbeid med andre forskningsmiljøer, særlig innenfor samfunnsvitenskapene. Noen aktuelle eksempler på koplinger mellom forskning innen mental helse og miljø og livsbetingelser: Hva er de individuelle og samfunnsmessige følgene av jordskjelv, flom og tsunami sett i et mentalhelseperspektiv?
Hvordan mestrer befolkningen i utsatte områder i lavinntektsland gjentatte flomkatastrofer, og hva influerer deres risikohåndtering og psykiske reaksjoner? Hvilke faktorer har størst betydning for befolkningens mentale helse ved gjenoppbyggingen av lokalsamfunn etter naturkatastrofer, og hvilke psykologiske faktorer påvirker denne prosessen? Noen eksempler på koplinger til forskning innen styresett, menneskerettigheter og konflikter er: Kartlegging av brudd på menneskerettighetene blant personer med alvorlige psykiske lidelser i krigssituasjoner. Hvordan best ivareta deres rettigheter og behov? Fortsatte studier av følgene for befolkningens mental helse av voldelige konflikter, og studier av gjenoppbyggingsprosessen, psykologiske aspekter ved konflikthåndtering, hva er effektive rehabiliteringsopplegg for å overleve med skader etter tortur og krig?

Infeksjonssykdommer i en globalisert verden: AIDS og Tuberkulose

Infeksjonssykdommer krysser grenser, i dag mer enn noen gang tidligere. I tillegg gjør samspillet mellom sosiale endringer og en kontinuerlig evolusjon at nye infeksjoner oppstår og "gamle" infeksjoner finner nye spredningsmuligheter. Et globalt overvåkings- og rapporteringssystem er under utvikling, likeså globale initiativer for utvikling av nye diagnostika, medisiner og vaksiner. WHO og UNICEF har ikke klart å fylle behovet for globalt samarbeid og nye initiativer vokser fram hele tida. Det trenges ny kunnskap fra mange forskjellige fagmiljøer for å finne fram til gode løsningsmodeller på dette styringsproblemet. De fleste store sykdomsproblemene er knyttet til fattigdom. Men effekten av forskjellige

fattigdomsbekjempelsesprogrammer på viktige infeksjonssykdommer kan variere og er i stor grad ukjent. Sikkert er det imidlertid at sosiale og politiske tilnærminger er like viktige som de rent medisinsk tekniske løsninger. Et hvert redskap til å kontrollere infeksjoner skal anvendes i et samfunn, og anvendelsen krever sosiologisk/antropologisk/politisk forståelse. Redskapene er som regel "produkter" som skal utvikles, produseres og distribueres i et marked. Endelig har tiltakene og den eventuelle effekten av infeksjonskontroll miljømessige og økologiske konsekvenser.

Kvinner og barns helse i et fattigdomsperspektiv
Å forbedre helsen til mødre og barn i fattige land er av FN definert som helt sentrale mål. Tusenårsmål nr. 4 er å redusere barnedødeligheten og mål nr 5 er å redusere svangerskapsrelatert dødelighet. Den norske regjeringen har bestemt særlig å rette sin innsats internasjonalt mot disse temaene, og bidrar ikke minst med finansiering av store vaksineprogrammer og tiltak for å redusere barne- og mødredødeligheten. Det har vært en viss positiv utvikling innen barnehelse med redusert barnedødelighet i fattige land, men framgangen er for beskjeden, og vi trenger mer kunnskap og bedre intervensjoner. Når det gjelder mødrehelse så har det særlig i Afrika sør for Sahara vært en negativ utvikling i stedet for framgang siden dødeligheten knyttet til svangerskap og fødsel har økt i flere land. Her trengs mer forskning innen både medisin og samfunnsvitenskap for bedre å forstå mekanismene bak dette, og for å utvikle bedre programmer. Også andre temaer knyttet til kvinners helse slik som kjønnslemlestelse, kjønnsbasert vold og feminisering av HIV/AIDS epidemien er viktige felt med behov for mer forskning.

3. Styresett, menneskerettigheter og konflikt

Styresett spiller en sentral rolle for de fattiges levekår, da det setter opp rammer for hva det er mulig å kreve og hvordan. Forholdet mellom styresett og menneskerettigheter er dog utfordrende, spesielt i land som opplever konflikt og krig. Det er særlig tre områder som fortjener fokus og hvor UiO er tungt inne i forskningen:

Styresett: Globalt, nasjonalt, lokalt
Styresett spiller en sentral rolle for de fattiges levekår. Effektene av kronisk mangel på offentlige midler forverres ofte av korrupsjon og vanstyre, som igjen begrenser staters muligheter til å implementere tiltak som reduserer fattigdom. Handlingsfriheten til regjeringer i fattige land er også sterkt hemmet av "globale spilleregler", spesielt med hensyn til handel og finans, og av "globale aktører", særlig da multilaterale selskaper. Etterkrigstidens internasjonale økonomiske system, såkalt "embedded liberalism" har fungert dårlig. I verdens fattigste land, og til og med i en rekke mellom-inntektsland, har det vist seg umulig å dempe effektene av globaliseringen gjennom sosialpolitiske og økonomiske tiltak. Til tross for gjentagende oppfordringer fra FN og andre som arbeider for global rettferd, har levekårene til store deler av verdens befolkning blitt forverret. I stor grad skyldes dette dårlig styresett både på globalt, nasjonalt og lokalt nivå.

Menneskerettigheter og utvikling
I debatten om styresett, er det fortsatt behov for avklaringer om sammenhengen mellom menneskerettigheter og utvikling. På hvilke måter tilfører menneskerettigheter utviklingsbegrepet et nytt meningsinnhold? Hva er empiriske erfaringer med å sette menneskerettigheter sentralt i utviklingspraksiser, i land med stor fattigdom og et svakt statsstyre? Et sentralt tema er utforskning av hvilke føringer menneskerettighetene legger på valg av økonomiske strategier eller modeller for sosial sikkerhet. Kan det oppstå motsetninger

mellom gjennomføring av menneskerettighetene og hensynet til økonomisk vekst og sosial endring? På hvilken måte gir menneskerettighetsregimet normativ, politisk eller rettslig støtte og beskyttelse for fattige eller sosialt ekskluderte individer og befolkningsgrupper? Viktige empiriske forskningsspørsmål er om sivile og politiske rettigheter fremmer utvikling, og om sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter – så som retten til mat - kan operasjonaliseres på måter som kan bidra til å reformere nasjonal og internasjonal utviklingspolitikk. Bør menneskerettighetsnormer bygges inn i internasjonale og bilaterale handelsavtaler? Bidrar menneskerettighetsfokuset til å presisere statenes moralske og rettslige ansvar for internasjonalt samarbeid? Andre viktige forskningstemaer gjelder rettighetsbaserte tilnærminger til tjenesteyting i forhold til helse, vann og mat og retten til arbeid. Fokuset er først og fremst på situasjonen i utviklingsland, men denne tilnærmingen kan også tenkes anvendt på marginaliserte grupper i industriland.

Menneskerettigheter, konflikt og fred
Væpnet konflikt, enten den foregår internt eller mellom stater, vil alltid innebære en forverring av levekår for befolkningen i konfliktområder, spesielt i utviklingsland. Problemene som oppstår rammer både mens konflikten pågår og i post-konflikt situasjoner. Det kan dreie seg om alt fra mangel på tilfredsstillende dekning av basale behov som mat og drikke og grunnleggende offentlige tjenester som strøm, vann og helsetilbud, til brudd på fundamentale menneskerettigheter, som tilfeldige arrestasjoner og bruk av tortur, drap og forsvinninger i kampen mot fienden.

Aktuelle problemstillinger i dette feltet starter med å identifisere hvilke aktører som påberoper seg de internasjonale menneskerettighetene i konflikter, og betingelsene for at disse aktørene skal vinne fram i ulike politiske prosesser. Menneskerettighetenes rolle i fredsforhandlinger og fredsavtaler, og som elementer i overgangsprosesser, spesielt demokratiseringsprosesser, er her sentrale forskningstemaer. En normativ tilnærming til forholdet mellom fred og menneskerettigheter ekskluderer ikke muligheten til å problematisere dette forholdet i praksis, tvert imot, det er nødvendig å belyse hvordan menneskerettighetene faktisk kan bidra eller begrense utvikling av en rettsstat og konsolidering av demokratiske prosesser. En aktuell problemstilling i post-konflikt situasjoner vil være forholdet mellom gjenoppbygging av statlige institusjoner og forsoning (enten i form av sannhetskommisjoner, rettsoppgjør og/eller oppreisning). Er disse komplementære eller motstridende, og hvordan påvirker de befolkningens levekår? Dette tverrfakultære satsningsområdet vil bidra til å belyse disse problemstillingene ut fra ulike faglige synsvinkler og i dialog med de øvrige undertemaer.

II. Nedslagsfelt og volum

A. Tentativt volum

Følgende miljøer vil være sentrale samarbeidspartnere gjennom dette forslaget til tverrfakultær forskningssatsing.

Senter for Utvikling og miljø (SUM)

Institutt for allmenn og samfunnsmedisin (Medfak)

Institutt for psykiatri (Medfak)

Norsk senter for menneskerettigheter (JUS)

Avdeling for kvinnerett/Institutt for offentlig rett (JUS)

Institutt for psykologi (SV)

Institutt for statsvitenskap (SV)

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (SV)

Sosialantropologisk institutt (SV)

Institutt for informatikk (Matnat)

To sentre for fremragende forskning ønsker å delta i samarbeidet: ESOP – *Equality, Social Organization, and Performance* (SV) og CEES *Center for Ecological and Evolutionary Synthesis* (Matnat). I tillegg har Senter for Menneskerettigheter et samarbeid med *Center for the Study of Mind in Nature* som også vil inngå i dette initiativet. Det er videre knyttet kontakt med en rekke enkeltforskere fra samtlige fakultet ved UiO.

Fokus på noen tema innen u-landsrelatert forskning betyr ikke at vi må ekskludere andre miljøer og enkeltforskere fra å ta del i en slik satsing. Noen kjernegrupper må imidlertid ivareta organiseringen og ha ansvaret for å drive frem ulike samarbeidsformer.

B. Relevant aktivitet ved enheten som har spilt inn temaet

Senter for utvikling og miljø
Sammenlignet med fakulteter og andre grunnenheter er SUM i en spesiell situasjon ettersom senteret ikke bare selv skal drive forskning og undervisning om utvikling og miljøspørsmål, men også skal initiere og være pådriver for slik forskning innad på universitetet og i forhold til eksterne samarbeidspartnere. Videre skal senteret fungere som en drivkraft ved universitetet og utad mot samfunn og næringsliv.

Senteret fremstår nå med en høy publiseringsprofil (langt over gjennomsnittet for norske universitet og høyskoler), gjennomslag både med hensyn til Forskningsrådets bevilgninger til langsiktige internasjonale prosjekter og støtte fra næringslivet for å finansiere *Arne Næss Chair in Global Justice and the Environment*, egen forskerskole og et sterkt engasjement i samfunnsdebatten. SUM har greid å skape et internasjonalt forskningsmiljø for bærekraftig utvikling med en ambisjon å utvikle Brundtlands agenda videre. SUMs forskningsportefølje kjennetegnes av en tverrfaglig tilnærming til sentrale tema innen utviklings- og miljødebatten. SUMs forskning er internasjonal, både når det gjelder geografisk fokus (Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa), forskningssamarbeid og publisering. I en situasjon med økt politisk fokus på koblingen mellom utvikling og miljø har SUM i samarbeid med andre forskere på UiO nye muligheter til å frembringe viktige forskningsresultater med betydning for samfunnsutviklingen.

SUMs forskning vil være fokusert på følgende tema: 1. Fattigdom og utvikling 2. Globalt og regionalt styresett, 3. Forbruk, energi og sosial endring 4. Kultur, etikk og bærekraftighet. Samtlige omhandler tematikk av relevans for den tverrfakultære satsingen.

SUM har erfaring med planlegging og gjennomføring av tverrfaglige forskningsprosjekter innen u-landsforskning. Som eksempler kan nevnes: *Explaining Differential Immunization*

Coverage som skal gjennomføres i samarbeid med forskere fra Medfak og SV (UiO), NTNU, FNI, Chr. Michelsen og forskere fra India, Malawi og Tanzania, hvor det også skal gjennomføres case-studier. Prosjektet er støttet av NFR med 10 mill. Det samme (finansieringskilde og beløp) gjelder *Sustainability for the 21st Century,* som skal gjennomføres i samarbeid med BI, HF og forskere fra land i Afrika, Asia, Europa og Sør- og Nord-Amerika. To nye prosjekter er EU-finansierte. Det gjelder *Land Use Policies and Sustainable Development in Developing Countries (LUPIS)* som omfatter samarbeid med 16 forskningsinstitusjoner i 13 land i Europa, Asia, Afrika og Latin-Amerika og *Strategy and Methodology for Improved IWRM – An Integrated Interdisciplinary Assessment in Four Twinning River Basins (STRIVER)* som omfatter samarbeid med 14 institusjoner i 10 land i Europa og Asia. To nye prosjekter er finansiert av UD/Norad. Det gjelder *Poverty and Legal Empowerment* (5 mill.) og *Human Rights and Extreme Poverty* (2.3 mill.). Begge omfatter samarbeid med JUS ved UiO og forskere i Sverige, Sveits, India, Uganda og Malawi.

Samtlige prosjekter har langsiktig finansiering som muliggjør systematisk faglig arbeid på høyt internasjonalt nivå. Samtlige tematiserer høyaktuelle problemstillinger og legger opp til å bidra aktivt til den offentlige samfunnsdebatten. De fire første prosjektene er forankret i en dialog mellom samfunnsfag og realfag, og Sustainability-prosjektet har i tillegg en sentral link til humaniora. Samtidig som man bygger synergier, har prosjektene tung disiplinær forankring i de ulike fagfelt i universitetssystemet, med publiseringsambisjoner i høyprofilerte internasjonale tidsskrifter og forlag.

C. Hvilke miljøer fra andre fakultet vil være bidragsytere

Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin.
Instituttet er flerfaglig sammensatt med seks seksjoner og representerer faglig et bindeledd mellom biomedisin og samfunnsfag. Instituttet er også en sentral aktør i helsepolitiske beslutningsprosesser både i Norge og internasjonalt. Aktuelle partnere ved instituttet vil i første rekke omfatte Seksjon for forebyggende medisin og epidemiologi, Seksjon for internasjonal helse og Seksjon for medisinsk antropologi og medisinsk historie, som alle har utstrakt forskningssamarbeid med institusjoner i utviklingsland. Flere av prosjektene involverer alle tre seksjonene. En del av disse prosjektene som har kliniske problemstillinger inkluderer også Seksjon for allmennmedisin.

Seksjon for internasjonal helse har fokus på tre forskningsområder i utviklingsland og tidligere østblokkland: ernæringstransisjon og kroniske sykdommer (inkl. type 2 diabetes), reproduktiv helse og reproduktive rettigheter, og kroniske infeksjoner (spesielt HIV og TB). Seksjonen koordinerer instituttets masterprogram i *International Community Health* (se under) og har masterkurs ved UiOs internasjonale sommerskole i samme tema.

Seksjon for forebyggende medisin og epidemiologi driver forskning om hvordan sosiale, økonomiske forhold og miljø virker inn på livsstil og helse i befolkninger og hvordan uhelse kan forebygges. Seksjonen er orientert mot store helseundersøkelser både nasjonalt og internasjonalt med fokus på sosiale ulikheter i helse i ulike alders- og etniske grupper i befolkninger. I tillegg har seksjonen ansvaret for metodeutvikling innen epidemiologi og intervensjonsforskning.

Seksjon for medisinsk antropologi og medisinsk historie. Medisinsk antropologi forsker på helserelaterte oppfatninger og atferd i ulike kulturelle kontekster nasjonalt og internasjonalt.

Medisinsk historie fokuserer på sammenheng mellom den medisinske utviklingen, sykdomsmønster i befolkningen, den medisinske vitenskaps historie og helsetjenestens rolle i samfunnet. Seksjonen har også ansvaret for utvikling og undervisning av kvalitative metoder.

Masterprogrammet i *International Community Health* (internasjonal samfunnshelse) ble etablert i 1998 med delfinansiering fra NORAD. Målet er å bygge forskningskompetanse og kunnskaper om lokale helseproblemer, -systemer og -programmer og effekter av helsearbeid i utviklingsland. Nær 200 kandidater av høy kvalitet fra 37 land er blitt uteksaminert siden programmet startet og hele 160 artikler med studenter som førsteforfattere er blitt publisert i internasjonale anerkjente fagtidsskrifter. Fullføringsgraden er meget høy (96%). For tiden har UiO 30 PhD-studenter rekruttert fra masterprogrammet.

En stor andel av instituttets vitenskaplige ansatte og studenter er involvert i u-landsrelatert forskning: Hele 16 seniorforskere (hvorav 9 professorer), 27 stipendiater, og 40 masterstudenter (to årskull).

Instituttet har utstrakt samarbeid med andre forskningsinstitusjoner i Norge og internasjonalt. Flere av forskerne ved instituttet er også rådgivere for NORAD og UD.
Viktige samarbeidspartnere i u-landsrelatert forskning er: Nasjonalt folkehelseinstituttet, Rikshospitalet, Ullevål US, Aker US, FAFO, UMB, UiB, Gades institutt i Bergen, GLOBINF; Karolinska Institutet, Stockholm; Universitetet i København; London School of Hygiene and Tropical Medicine; McGill University, Canada; University of London; Øvrige samarbeidspartnere fra Finland, Sverige, Italia, Belgia, Nederland,og Tyskland.
I utviklingsland: University of Dhaka; University of Karachi; Centre of Disease Control, Nanjing, Kina; Diabetes Research Centre (WHO collaborating Centre), Chennai; Institute of Community Medicine and Public Health, Ramallah; Hebron University; Tibet University, Lhasa; Muhimbili University College of Health Sciences, Tanzania, University of Cape Town, University of Malawi, Ministry of Health, Gambia. For øvrig samarbeider instituttet med institusjoner i Russland, Sudan, Etiopia, Mexico, Sør-Afrika, Brasil og Vietnam.

Institutt for psykiatri
Blant instituttets ansatte er en forskergruppe som arbeider med transkulturell psykiatri og internasjonal mental helse. Den driver forskning på internasjonalt nivå om sosiokulturelle (kontekstuelle) faktorers betydning i psykiatrisk forskning generelt, og bidrar til metodeutvikling på dette området. Spesielt prioriterte områder er: 1. Studier av risikofaktorer, behandling, forløp og forebygging av psykiske lidelser blant personer i Norge med innvandrerbakgrunn, inkludert traumatiserte flyktninger 2. Studier av risikofaktorer, behandling, forløp og forebygging av psykiske lidelser blant personer i lavinntektsland (fokus på Asia) i samarbeid med lokale forskere.

Ansatte knyttet til området: Edvard Hauff (professor II og overlege i delvis permisjon for å lede Institutt for psykiatri), Bernadette Kumar (post-doc i halv stilling), Lars Lien (post-doc i 20 % stilling), Suraj Thapa (post-doc i 20 %) Sherly Turnip (PhD kvotestipendiat fra Indonesia, antatt avslutning primo 2009), Laila Tingvold (PhD stipendiat, forventet avslutning 2010), fordypningsstilling for lege i utdanningsstilling Tarik Salah. En stipendiat ved UiB og en stipendiat ved Det medisinske fakultets tematiske forskningsområde "Psykoser" er også knyttet til dette området.

Forskerne tilknyttet dette området samarbeider med en rekke nasjonale og internasjonale forskningsinstitusjoner bl.a. Division of Social & Transcultural Psychiatry, McGill University

(Prof. Kirmayer), SINTEF Helse, Helsetjenesten ved UiO, IPM ved Karolinska Institutet i Stockholm (Ekblad og Lindencrona), International Organization for Migration (Jacqueline Weekers), University of Health Sciences in Phnom Penh (professor Ka og medarbeidere), R-BUP i region Vest/UiB, medarbeidere ved IASAM og IMB v/UiO, SINTEF Helse, University of Khartoum, University of Bahr el Ghazal i Sudan, Afhad University for Women i Sudan og Stellenbosch University i Sør-Afrika.

Norsk senter for menneskerettigheter (JUS)
SMR er et internasjonalt ledende forskningsmiljø for internasjonale menneskerettigheter. Det er organisert som et flerfaglig institutt ved juridisk fakultet. Senterets forskning skjer gjennom rettslige, samfunns- eller humanvitenskapelige og filosofiske tilnærmingsmåter som studerer menneskerettighetenes innhold, mekanismer, grunnlag, aktører eller kontekster. SMRs bidrag til dette tverrfakultære satsningsområdet vil være spesielt om forholdet mellom menneskerettigheter og utvikling, menneskerettigheter og konflikt, og menneskerettigheter som instrument i freds- og demokratiseringsprosesser.

SMR er det eneste norske forskningsmiljøet som deltar i EUs *'Integrated Project'* om *'New Modes of Governance'*, der SMR leder forskergruppen *'Democracy and Legitimacy Task Force'*. SMRs forskere deltar også i andre EU-prosjekter, deriblant CONNEX, GARNET, SHUR, og COST Action A28. SMR leder en nordisk forskerskole om menneskerettigheter, med finansiering fra NordForsk vunnet i internasjonal konkurranse.

SMR-forskere som arbeider i forskningsområdene MR og utvikling og MR og konflikt vil være tilknyttet dette tverrfakultære satsingsområdet, bl.a. senterets direktør Mads Andenæas, prof. Andreas Føllesdal, og prof. Kjetil Tronvoll, førsteamanuensis Bård Anders Andreassen og post-doktor Jemima García-Godos.

Avdeling for kvinnerett/ Institutt for offentlig rett (JUS)
Innenfor faget kvinnerett som har som siktemål å beskrive, forklare og forstå kvinners rettslige stilling, med særlig sikte på å bedre kvinners stilling i retten og i samfunnet arbeides det også med u-landsrelatert forskning og undervisning: Kvinner, rett og utvikling. Fokus her er på kvinners sosiale og økonomiske menneskerettigheter, med hovedvekt på hvordan kvinners adgang og kontroll over naturressurser som land og vann berøres av reformer innen natur- og ressursforvaltning. Sentralt i dette står et undervisnings- og forskningssamarbeid mellom prof. Alle Hellum (JUS) og prof. Patricia Kameri-Obote ved Det juridiske fakultet i Nairobi. Sammen har de bygget opp et mastergradskurs på dette feltet som inngår i Soutern and Eastern African Centre of Women's Law (University of Zimbabwe) sitt regionale mastergradskurs.

Institutt for psykologi (SV)
Psykologisk Institutt har i en årrekke hatt et omfattende forskningssamarbeid med Sør-Afrika når det gjelder, helse og levekår, samt akademisk kompetansebygging som vil være relevant i dette samarbeidet. Særlig aktuelle forskere vil være: 1. Prof. Fanny Duckert som forsker på AIDS i Sør-Afrika og tidlig intervensjon ved rusproblemer i det sørlige Afrika, samt akademisk kompetanseoppbygging ved historisk sorte universiteter i Sør Afrika. 2. Post.doc. Wenche Dageid som forsker på HIV-positive kvinner i Sør Afrika og er i ferd med å gjennomføre en evaluering av ulike typer støtte- og selvhjelpsgrupper. 3. Professor Nora Sveaas som sitter i FNs torturkommisjon og forsker på politisk psykologi, menneskerettigheter og mental helse blant innvandrergrupper i Norge har særlig fokus på traumatiserte flyktninger

Institutt for Statsvitenskap (SV)
Studiet av politikk og utvikling i det globale Sør er et tverrfaglig område som er prioritert ved Institutt for statsvitenskap. Forskningsprosjekter, så vel som kurs og veiledning, er konsentrert om følgende tre tema: 1. Internasjonale relasjoner med fokus på Afrika. Dette dreier seg i hovedsak om transnasjonal politikk, politisk økonomi og globalisering, så vel som geopolitikk og bærekraftig utvikling. Her er det en viss konsentrasjon om internasjonal politikk i Afrika sør for Sahara. 2. Fred, konflikt og menneskerettigheter. Her fremheves spesielt en rekke moduler innenfor masterprogrammet "*Peace and Conflict*" (PECOS) og kurs i menneskerettigheter, ideologi og politiske regimer, som gjennomføres i samarbeid de Senter for menneskerettigheter. 3. Analyser av nasjonal og lokal politikk i post-koloniale samfunn, Dette området er antagelig det som er best egnet for tverrfakultært samarbeid. Her fokuseres det bl.a. på tema relatert til statsbygging, demokrati og styresett, så vel som sivile og folkelige bevegelser både komparativt og i konkrete kontekster i Asia, Midtøsten, Afrika og Latin-Amerika.

Et empirisk felt utmerker seg som spesielt viktig: Spørsmålet om demokratisk representasjon i forhold til makt og konflikt. Programmet "*Power, Conflict and Democracy*" som fokuserer på Indonesia og Sri Lanka omfatter forskning og masterkurs der forskere og studenter i statsvitenskap og politisk geografi deltar. Dette programmet ledes av Prof. Olle Tørnquist (ISV) og Prof. Kristian Stokke (ISO) i samarbeid med kolleger i Indonesia og Sri Lanka, et internasjonalt forskernettverk og referansegruppe.

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (SV)
Utviklingsforskning i samfunnsgeografi analyserer økonomiske, miljømessige, politiske og sosiale endringsprosesser i sør. Satsingsområdet tar utgangspunkt i en vid forståelse av utviklingsbegrepet og har som mål å bidra til forståelse av årsakene til endringsprosesser i sør, inkludert relasjonsforhold mellom sør og nord. Koblingene mellom lokal utvikling og globale prosesser er et gjennomgående tema for satsingsområdet. Det er fire utvalgte temaområder: 1. Produksjon, innovasjon og arbeid; 2. Samfunnsmessige dimensjoner av globale miljøendringer; 3. Fred og demokratisering; og 4. Fattigdom. Målet er å studere sosiale problemer i sør og å identifisere prosesser som hindrer utvikling. Geografisk sett gjøres mesteparten av forskningen i Asia og Afrika.

For temaet Miljø og livsbetingelser er Prof. Karen O'Briens forskning relevant. Hun fokuserer på problemstillinger rundt globale miljøendringer, globalisering og menneskelig sikkerhet, avskogning og klimaendringer i sørlige Mexico, samt betydning av klimaendringer for sårbarhet og tilpasning i Afrika. *Prosjektet Global Environmental Change and Human Security* (GECHS) har støtte fra NFR/NORAD og IHDP. Post. doc. Siri Eriksen forsker også på dette feltet. Hun er blant annet opptatt av hvordan tap av biologisk mangfold påvirker lokalsamfunn. Videre arbeider hun med spørsmål som angår forholdet mellom gjennomføring av internasjonale miljøkonvensjoner og lokal naturressursforvaltning. Hun har ekstern finansiering for prosjektene *Climate Change and Poverty: Key Interactions and Critical Measures* (Finansiert av NORAD); og *Climate Adaptation as a Livelihood Struggle: Conflict and Vunlerability Among Dryland Populations in Kenya* (Finansiert av Forskningsrådet).

Prof. Kristian Stokkes forskning er relevant i forhold til temaet "Styresett, menneskerettigheter og konflikt". Han er opptatt av problemstillinger rundt makt, konflikt og demokratisering i utviklingsland. Dette inkluderer forskning på sosiale bevegelser,

lokalpolitikk og demokratisering, etnonasjonale konflikter og konfliktløsning. Prof. Stokke er deltar i følgende prosjekter: 1. *Power, Conflict and Democracy. Comparative Power and Democracy Study Programmes in Indonesia and Sri Lanka*, 2. *Master Degree Programmes in Democracy Studies in Indonesia and Sri Lanka*, 3. Conflict Resolution and *Democratisation in the Aftermath of the 2004 Tsunami: A Comparative Study of Aceh and Sri Lanka.* Samtlige prosjekter gjennomføres samarbeid med Institutt for statsvitenskap (UiO) og institusjoner i Indonesia og Sri Lanka.

Sosialantropologisk institutt (SV)
Sosialantropologien var fra starten av globalt orientert og instituttets forskning er på alle vis internasjonal, både når det gjelder geografiske interesseområder (som spenner fra Afrika, Asia, og Latin-Amerika til Europa og Nord-Amerika), forskningssamarbeid, og publisering. Instituttets forskning er for tiden organisert i følgende fire kjerneområder: (1) "Natur, kultur og samfunn", (2) "Identitetspolitikk", (3) "Minoriteter i en global verden: Kontinuitet og endring", og (4) "Komparativ nordisk etnografi". Vesentlige deler av forskningen innen de tre førstnevnte områdene er i slående grad opptatt av temaene den foreslåtte tverrfakultære satsingen skisserer – dvs. temaene "økonomiske og sosiale livsbetingelser", "migrasjons- og urbaniseringsprosesser", "miljøspørsmål", "helse", "former for stats- og nasjonsbygging", og "religiøse og etniske identitetsdannelser" i afrikanske, latinamerikanske og asiatiske land. Særlig aktuelle forskere ved instituttet vil være: Førsteamanusensis Christian Krohn-Hansen (arbeider med forståelsen av stats- og nasjonsbygging og identitetspolitikk, spesialist på det spansktalende karibiske området og deler av Latin-Amerika); førsteamanuensis Paul Wenzel Geissler (spesialist på området internasjonal helse, arbeider med Afrika, især Kenya og Gambia); førsteamanuensis Rune Flikke (spesialist på området internasjonal helse, arbeider særlig med Sør-Afrika); førsteamanuensis Susanne Brandtstädter (arbeider med forståelsen av levekår, politiske prosesser, og håndteringen av jus og menneskerettigheter i Kina); professor Signe Howell (arbeider med forståelsen av levekår, utviklingsspørsmål, og religiøse og etniske prosesser blant minoriteter i Malaysia og på Indonesia); professor Aud Talle (spesialist på de to områdene utviklingsspørsmål og medisinsk antropologi, arbeider med Afrika, især Kenya, Tanzania og Somalia).

Institutt for informatikk (Matnat)
Institutt for informatikk (Ifi) driver et omfattende arbeid innen helseinformasjonssystemer i mange land i Afrika, India og Vietnam. Arbeidet startet i 1994 i Sør Afrika rett etter at Apartheid regimets fall som et samarbeid mellom to norske informatikere Jørn Braa og Calle Hedberg og den Sør Afrikanske legen Andrew Heywood. I dag er HISP (*Health Information System Programme*) det sentrale informasjonssystemet innen primærhelsetjenesten i Sør Afrika hvor det drives av en egen NGO. En tilsvarende NGO er etablert i India der systemet er i drift i flere provinser. Ifi er sentral innen utdanning, utvikling og forskning og har en egen master linje innen helseinformatikk. Den drives nå lokalt med NOMA-støtte også i Tanzania og Malawi. HISP har til nå uteksaminert totalt ca. 50 masterkandidater og 10 doktorander med hovedvekt på kandidater fra Sør. HISP har utviklet et godt samarbeid med WHO der målet er å integrere systemet som et sentralt element i WHOs virksomhet på dette området.

D. Eventuelle sentre eller SFFer som er relevante

Det er tilknytning mellom en flerfakultær satsing på utvikling og UiOs SFF *Centre for the Study of Mind in Nature* ved HF, ved at SMR er en av partnerne for SFFen. Prof. Andreas Føllesdal er koordinator for forskningsgruppen "*Distributive and Political Justice*," som blant

annet ser på forholdet mellom utvikling og menneskerettigheter. SMR har et løpende samarbeid med Prof. Thomas Pogge, Columbia University.

Centre for Ecological and Evolutionary Synthesis (CEES) under ledelse av Prof. Nils Christian Stenseth kombinerer kompetanse fra ulike felt innen biologien og har som overordnet mål å oppnå økt forståelse for hvordan levende organismer reagerer på og tilpasser seg miljøendringer. Samarbeidet med dette senteret er spesielt relevant når det gjelder miljø og livsbetingelser.

E. Miljøer ved eksterne institusjoner

Samtlige partnere i den foreslåtte satsingen samarbeider med kolleger internasjonalt. Dette gjelder både forskere i Europa og USA og i de land hvor forskningen retter seg mot. Innen u-landsforskning er samarbeid med lokale forskere og institusjoner er en forutsetning for å kunne drive empirisk basert forskning.

III. Kvalitet og komparative fortrinn

A. Kvalitetsindikasjoner, eksterne evalueringer og finansiering

Det foreslåtte satsingsområdet omfatter forskningsmiljø og forskere med dokumentert høy forskningsaktivitet, entusiasme og engasjement. En god del av den u-landsrelaterte forskningen ved UiO er tverrfaglig og omfatter allerede samarbeid på tvers av faggrenser og i en del tilfeller også fakultetsgrenser. Den foreslåtte satsingen vil dermed bidra til å utvide og konsolidere et allerede eksisterende tverrfakultære forskningsfeltet og styrke UiOs posisjon innen u-landsrelatert forskning både nasjonalt og internasjonalt.

Mulighetene for ekstern finansiering er betydelig innenfor dette feltet. I perioden 2003-2007 beløp ekstern finansiering til nord-sør relatert forskning og forskningsbaserte tjenester ved UiO seg til 265 millioner kroner. I tillegg kommer støtten til Sør-Afrikaprogrammet, Latin-Amerika-, Asia- og Tibetnettverket. Aktiviteten fordeler seg på 37 enheter og samtlige fakultet er representert. UD/Norad, NFR og NUFU er de viktigste bidragsyterne, mens EU-finansieringen henger betydelig etter. Vi har ikke tall for internasjonale finansieringsinstitusjoner utenom EU.

I en internasjonal evaluering av norsk utviklingsforskning som ble gjennomført i 2007 på initiativ fra NFR, ble det påpekt at norsk utviklingsforskning er for etterspørselstyr og at en økning i uavhengig forskning er helt nødvendig for å sikre høyest mulig kvalitet. I dag er andelen såkalt fri forskning for lav i forhold til norske myndigheters kunnskapsbehov, i følge evalueringspanelet. Oppdragsforskning har den risiko at det kan oppleves som vanskelig for forskeren å levere resultater som går på tvers av den gjeldende politikk, blant annet fordi det kan gi usikkerhet med hensyn til fremtidig finansiering. Panelet anbefaler derfor at en større andel av midlene gis gjennom åpne utlysninger der vitenskapelig kvalitet er enerådende kriterium. Hvis anbefalingene følges vil den frie og uavhengig forskningen som universitetet representerer stå i en gunstigere situasjon i konkurransen om forskningsmidler på dette feltet. Ingen andre norske universiteter har tilsvarende kompetanse innen alle de områder som er med her.

B. Komparative fortrinn (Norge, Norden, internasjonalt) – styrke og nisje

UiO har en solid kompetanse innen u-landsrelatert forskning. Dette gjelder både bredden og dybden av spisskompetanse i flere fag. Med flere tunge forskningsmiljøer vil en satsing på dette feltet gi økte muligheter til å organisere og utvikle forskning på tvers av faglige og fakultære grenser og dermed kunne gi viktige bidrag til den internasjonale fagdebatten, så vel som til samfunnsdebatten. Tverrfaglig/tverrfakultær forankring kan være et bidrag i seg selv, gitt at forskningen internasjonalt (som i Norge) preges av atskilte arenaer der økonomer, jurister, samfunnsforskere og filosofer/idehistorikere gjerne debatterer hver for seg.

SUM, enheten som har spilt inn dette temaet, er allerede en strategisk tverrfakultær satsing ved UiO og har betydelig erfaring med å etablere tverrfaglig forskningssamarbeid, både innenfor humsam-disipliner og mellom mednat- og humsam-disipliner. Det samme gjelder til noen av bidragsyterne som har samarbeidet på tvers gjennom UD/NORAD- og NUFU-finansierte prosjekter.

Vi har sett at u-landsforskerne ved UiO har oppnådd betydelig ekstern finansiering de senere år. Mulighetene til øke den eksterne finansieringen forholdene legges bedre til rette for det tverrfaglige samarbeidet som er nødvendig for å studere de komplekse problemstillingene som er nedfelt i dette forslaget. Økningen i Norges bevilgninger til bistand og internasjonal politikk er økende, det samme gjelder behovet for solid, uavhengig og kritisk kompetanse. Her har UiO en unik mulighet til større deltakelse og betydning i samfunnsdebatten.

U-landsforskerne har geografisk nærhet og i en rekke tilfeller gode samarbeidsrelasjoner til mulige finansieringskilder (UD/NORAD) og til relevante institusjoner som driver med utviklingsforskning i Norge (for eksempel FAFO, Folkehelseinstituttet, NUPI). Dette vil være en fordel i oppbyggingen av dette satsingsområdet.

I følge evaluering av norsk utviklingsforskning fortatt i regi av NFR hevder forskningen ved UiO seg meget godt internasjonalt.

Andre forhold som gjør UiO attraktiv

UiO har en landets mest solide regionalkompetanse på Afrika, Asia og Latin-Amerika. Dette har bl.a. medført at UiO har fått koordineringsansvar for nasjonale nettverk både for Latin-Amerika, Asia og Tibet.

IV. Utsikter og muligheter – forventet gevinst, fornyelse og samarbeidspotensiale

A. Relevans – med henvisning til samfunnsbehov som det tverrfakultære området vil imøtekomme

Det foreslåtte forskningsområdet tar sikte på å drive kritisk og policy-relevant forskning som søker å utfordre dominerende verdier og perspektiver og samtidig peke på løsninger på viktige samfunnsproblemer. Det er per definisjon internasjonalt, både når det gjelder geografisk fokus (Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa), forskningssamarbeid og publisering. I en situasjon med økt politisk fokus på koblingen mellom utvikling og miljø har UiO nye muligheter til å frembringe viktige forskningsresultater med betydning for samfunnsutviklingen.

I UiOs strategiske plan for perioden 2005 til 2009 legges det vekt på å prioritere innsatsen om de behov samfunnet har for kunnskap og kompetanse. I tillegg skal forskning relatert til "kunnskap som er viktig for å kunne ivareta grunnleggende menneskelige behov og rettigheter, trygge naturens livsgrunnlag for fremtidige generasjoner og mestre andre globale utfordringer" prioriteres (UiOs strategiske plan for perioden 2005-2009). De sentrale miljøene som er involvert i dette forslaget har foruten solid kunnskap om tematikken, utviklet verdifull erfaring med å kombinere forskning som forener høy faglig kvalitet med høy samfunnsrelevans, to ambisjoner som lett kommer i konflikt med hverandre og som det er viktig å ivareta.

Økt fokus på utviklings- og miljøtematikk på den offentlige agenda, i tillegg til forsøk på en nærere politisk kobling mellom miljø og bistandsspørsmål gjennom utnevnelsen av en felles minister for både miljø og bistand, åpner for nye finansieringsmuligheter og økt aktivitet på dette feltet. Det øker mulighetene for at u-landsforskerne ved UiO i tiden fremover kan få en viktigere rolle i samfunnsdebatten og være ledende innen forskning på bærekraftig utvikling i Norge og å bidra til at UiO kommer i "mesterligaen" på dette feltet i europeiske sammenheng.

Behovet for kunnskap og kompetanse på levekår, miljø og helse i utviklingsland er stort og komplekst og krever innsats av et omfang som må involvere forskere fra flere fag/disipliner, både innenfor humsam-disipliner og mellom mednat- og humsam-disipliner. Slikt samarbeid er særlig utfordrende. Dette skyldes ikke bare organisatoriske, men også teoretiske, epistemologiske og metodiske forhold.

B. Faglige utfordringer – Hvordan en tverrfakultær tilnærming kan styrke UiOs posisjon fremover

Både klimautfordringene og ressurskrisen aktualiserer relevansen av det foreslåtte satsningsområdet. Disse problemene er så omfattende at de sprenger grensene for tradisjonelle disipliner og krever innovative tilnærminger. Med utgangspunkt i en solid kunnskapsbase på dette feltet, står UiO godt rustet til å møte denne utfordringen.

Med 250 faglig ansatte som arbeider med forskning basert på empiri fra utviklingsland har UiO gode muligheter til å løfte forskningen på u-land. De representerer samtlige fakultet ved universitetet. Fire av universitetets sentre for fremragende forskning er også engasjert i forskning i Sør. UiO har i nesten 30 år hatt et tverrfakultært utvalg som arbeider for å fremme utviklingsrelatert forskning og nord-sør-samarbeid, og samtlige fakulteter er involvert i ulike former for slikt samarbeid bl.a. gjennom NUFU. Samarbeidet i nord-sør-utvalget har vist at det er mange felles interesser og lite konflikter mellom fakultetene på dette området. Utviklingsrelatert forskning egner seg meget godt til tverrfakultært samarbeid, men så langt har ikke dette blitt synliggjort i den faglige prioriteringsprosessen.

En tverrfakultær satsing på u-landsforskning vil innebære potensiell fornyelse og nye former for samarbeid på tvers av fakulteter så vel som internasjonalt. En stor del av den utviklingsrelaterte forskningen ved UiO genererer resultater som er viktige for Norges utenriks- og utviklingspolitikk og bistandsforvaltning, og det er meget gode muligheter for nærmere samarbeid mellom forskning, politikk og forvaltning på dette området. I Statsbudsjettet for 2007 heter det: "Støtte til utviklingsforskning i Norge har som mål å styrke kompetansen i norske fagmiljøer og bidra til forskningsresultater som norske myndigheter og andre bistandsaktører kan dra veksler på i utformingen av norsk utviklingspolitikk og internasjonal dialog om utviklingsspørsmål. Det er viktig å sikre at det til enhver tid er

relevant kompetanse i norske forskningsmiljøer om forholdet mellom industrialiserte land og utviklingsland og om endringsprosesser i utviklingsland."

En prioritering av den foreslåtte tematikken kan bygge på kompetanse som allerede finnes ved UiO, og den vil inkludere mange av de beste forskningsmiljøene som arbeider i og med utviklingsland. Et samarbeid på tvers av fagfelt og fakulteter vil styrke og gjøre denne forskningen mer synlig på universitetet så vel som i samfunnet for øvrig.

C. Hvordan tverrfakultær tilnærming kan åpne for nye former for forskningssamarbeid

Et viktig tiltak vil være å få etablert et forskerskoletilbud innen levekår, miljø og helse i utviklingsland. De involverte miljøene vil ha ressurser til å organisere og lage innhold i kursporteføljen, dels via egne krefter, dels via sine samarbeidspartnere i Sør. Erfaringer med de tverrfaglige forskerskolene har vist at de bidrar til større kontakt mellom de ulike fagmiljøene ved UiO, noe som gjør at man vil kunne ha bedre muligheter til å etablere større og mer multifaglige forskningsprosjekter, som igjen vil kunne konkurrere om større forskningsbevilgninger fra for eksempel NFR og EU.

Det finnes i dag fire forskerskoler som er relevante: 1. *SUMs forskerskole i utvikling- og miljøstudier,* 2. *Internasjonal helse*: Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin er partner i søknad til NFR fra UiB sammen med alle de andre medisinske fakultet ved universitetene i Norge. 2. *Befolkningbasert epidemiologi*: Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin er partner i søknad til NFR fra Universitetet i Tromsø sammen med alle de andre sterke epidemiologiske miljøer i Norge: De medisinske fakulteter ved universitetene i Norge, Folkehelseinstituttet, Kreftregisteret, STAMI. *Nordisk forskerskole innen menneskerettigheter* ledet av SMR. Det blir viktig å vurdere i hvilken grad man kan trekke på disse forskerskolene, f.eks ved å gjennomføre forskerkurs seminarrekker i regi av eksisterende skoler, eller eventuelt etablere en egen forskerskole for de tema som her er foreslått.

Et annet tiltak for å fremme tverrfakultært samarbeid er å skaffe såpenger som kan brukes til planlegging av større tverrfakultære prosjekter. Som et eksempel på dette kan nevnes SUM MEDIC http://www.sum.uio.no/research/health/about.html Her fikk en tverrfaglig gruppe forskere disponere 200.000 kroner for å utarbeide en prosjektsøknad til NFR som senere oppnådde 10 millioner i prosjektstøtte. Nye former for samarbeid på tvers utvikles nå med stort hell gjennom dette prosjektet. Slike såpenger er spesielt viktige når det gjelder mulighetene til å oppnå EU-finansiering som i dag er relativt begrenset.

Samarbeid med/finansiering fra internasjonale organisasjoner som FN-organisasjoner og utviklingsbankene er en annen mulighet som bør undersøkes nærmere.

D. Kort kommentar om viktige forutsetninger for at området skal lykkes (under ulik økonomiske scenarios).

Følgende minimumsforutsetninger må være til stede for at området skal lykkes.

1. Midler til ansettelse av en fagperson som kan virke som koordinator og inspirator for området.
2. Midler til administrative støttefunksjoner

3. Midler til å kunne skape et begrenset antall nye, attraktive møteplasser for u-landsforskerne ved UiO.
4. Såpenger for å kunne planlegge større tverrfaglige, internasjonale forskningsprosjekter med sikte på ekstern finansiering.